

Zoetwatergetijdenatuur keert terug op Tiengemeten

Marion de Boo

Optimisten kijken al uit naar hoepende Roerdompen en knagende Bevers. Half oktober 2007 werd een groot gat in de dijk om Tiengemeten gemaakt. Sindsdien hebben golven, wind en water vrij spel. Via kronkelende krekken zoekt het water zijn weg. Langzamerhand neemt de karakteristieke 'zoetwatergetijdenatuur' dit eiland in het Haringvliet weer in bezit. Maar daar is heel wat aan vooraf gegaan.

Natuurmonumenten kocht Tiengemeten (kader 1) in 1997 aan van verzekeringsmaatschappij Fortis-Amev. Er waren toen al plannen gemaakt om het eiland te gebruiken voor berging van verontreinigde baggerspecie. Tiengemeten werd ook genoemd in plannen van de gemeente Rotterdam voor grootschalige havenontwikkeling in de regio, waarbij er wellicht een vliegveld op het eiland zou komen. Er is ook wel eens sprake geweest van een kerncentrale of een recreatiepark. "Het toenmalige streekplan bood ruimte voor baggerspecieberging, recreatie, natuurontwikkeling of behoud van de landbouw", vertelt oud-medewerker Bert Verver van Natuurmonumenten. "Fortis-Amev had het eiland aangekocht als beleggingsobject, om een meerwaarde aan die landbouwgrond te kunnen geven, bijvoorbeeld door baggerberging of recreatieontwikkeling. Maar in 1996 kozen de Provinciale Staten van Zuid-Holland definitief voor een bestemming als

natuurgebied, als bijdrage aan de Ecologische Hoofdstructuur en natuurontwikkeling in de delta. Daarop besloot Fortis-Amev het eiland te verkopen. Al eerder, in 1986, had Natuurmonumenten het buitendijkse natuurgebied de Blanke Slikken van Amev overgenomen."

"Vanwege zijn unieke ligging, midden in het Haringvliet, als 'stapsteen' tussen de Voordelta en de Biesbosch, biedt Tiengemeten prachtige kansen voor natuurontwikkeling", zegt beheerder Henk Maijer. "De Ijsvogel flitst al voorbij en we hopen dat de Visarend hier gaat broeden." Tiengemeten, onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur, is het eerste grote natuurontwikkelingsproject aan de zuidkant van Mainport Rotterdam. Vlakbij de Europoort met zijn heftische bedrijfstreinen en raffinaderijen, is dit een oase voor rustzoekers. Na een boottochtje van een kwartier stap je een andere wereld binnen. "Bij de planvorming is rekening gehouden met recreanten", onderstreept Maijer. "Er zijn wandelpaden aangelegd, vogelschermen, uitkijkpunten, kanosteigers, een camping en een informatiecentrum. Maar in het ontoegankelijke moeras kunnen ook schuwe vogels zoals Kwak en Porseleinhoen rustig broeden."

Krachten gebundeld

Rondom Tiengemeten hebben veel partijen hun krachten gebundeld. Natuurmonumenten heeft het eiland in beheer. Vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat Waterdienst

(voorheen RIZA), Natuurmonumenten, de provincie Zuid-Holland, de Dienst Landelijk Gebied, en de gemeente Korendijk maakten samen het inrichtingplan. De Dienst Landelijk Gebied coördineerde de herinrichting die in 2005 van start ging en stuurde samen met Rijkswaterstaat de aanemer aan. Andere belangrijke spelers zijn de Europese Unie en Deltanatuur (kader 2 in Ouweneel, dit nummer). Aankoop en herinrichting van het eiland hebben in totaal 37 miljoen euro gekost. Aan de herinrichting (kosten bijna 6,8 miljoen euro) draagt de Europese Unie 1,6 miljoen euro bij. Daarvan is 900.000 euro afkomstig uit het Europese subsidieprogramma LIFE-Natuur. LIFE-subsidies zijn bestemd voor medefinanciering van maatregelen, nodig voor behoud of herstel van het Europese netwerk van natuurgebieden, Natura 2000. Het Haringvliet, waarin Tiengemeten ligt, is zo'n Natura 2000 gebied. In deze rivierarm vind je namelijk nog karakteristieke zoetwatergetijdenatuur en een grote rijkdom aan kenmerkende, Europees beschermde watervogels. In de doelstellingen van Natura 2000 past ook het ontwikkelen van nieuwe leefgebieden voor de Noordse woelmuis. Tiengemeten is één van de laatste bolwerken van dit zeldzame diertje – in het Brusselse jargon aangeduid als 'prioritaire soort'. De muizen zijn nog tamelijk talrijk aanwezig op de natte, buitendijkse gronden en trekken soms ook over de dijk heen het eiland op.

Kader 1. 'Thien gemeten'

In 1688 sloten de Staten van Holland en West-Friesland met twee Hagenaars een erfpachtcontract af voor 'een sekere plate, van outs genaamt de plaat van thien gemeten'. Het ging daarbij om een opwas in het Haringvliet, eerder die eeuw ontstaan als gevolg van opslibbing van een zandplaat. Een 'gemet' is een oude landmaat voor een lap grond van een halve hectare. Nadat in 1750 als eerste de Oude Polder was bedijkt, groeiden de 'thien gemeten' aan tot ca 1000 hectare thans. In dit tijdvak was Tien-

gemeten het domein van boeren, vissers, rietsnijders, biezentelers en jagers. Toen na WOII Rotterdam begon aan zijn grote sprong voorwaarts en voor zijn plannen het gehele noordelijke Delta-gebied opeiste, buitelden de bestemmingen voor Tiengemeten over elkaar heen.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw won ook in Den Haag het inzicht veld hoe bitter slecht het met de natuur in dit land voorstond. Het kabinet kwam met een Natuurbeleidsplan met daarin de komst van een Ecologische Hoofdstructuur. Daarvan zou Tiengemeten deel uitmaken.

Voorts speelden regionale ontwikkelingen een rol. De twee miljoen mensen van het op korte afstand gelegen Rijnmondgebied moesten meer ruimte krijgen om zich buiten de deur te vermaken. Tegelijkertijd bleek het nodig opvang te reserveren voor hoge rivierwaterafvoeren. En tot slot besloot Rijkswaterstaat tot een ander beheer van de Haringvlietsluizen, het Kierbesluit, waardoor weer een meer natuurlijke overgang tussen het Haringvliet en de Noordzee wordt verkregen. Dit alles bood een kans om op Tiengemeten tot grootschalige zoetwatergetijdenatuur te komen.

Die kans werd in 1994 opgepakt, waarna twee jaar later Natuurmonumenten in de gelegenheid gesteld werd het eiland te kopen. De vereniging had al ervaring met het beheer van langs het Haringvliet gelegen terreinen in het nabijgelegen Spuimondgebied. Bovendien voerde de vereniging als sinds de jaren tachtig het beheer over de ca 300 hectare metende Blanken Slikken, het buitendijkse gebied van Tiengemeten. In 2000 presenteerde de vereniging de plannen om op Tiengemeten tot 'getijdenatuur' te komen.



Samen met andere West-Europese eilanden is tevens een beroep gedaan op het Europese ISLA-fonds. Hieruit kreeg Tiengemeten 700.000 euro subsidie. In ISLA wisselen Nederlandse, Franse, Schotse en Ierse partners inzichten en ervaringen uit. Zij werken elk op hun eigen manier aan dezelfde vragen: Hoe kun je het toerisme optimaliseren zonder natuur- en cultuurbehoud op een eiland geweld aan te doen? Welke rol is daarbij weggelegd voor de overheid? Hoe ga je om met behoud van cultuurhistorie en oorspronkelijke landschappen? De partners ontmoeten elkaar telkens op een ander eiland. Alle deelnemende eilanden hebben een sterk agrarisch karakter. De boeren hebben het moeilijk, ze trekken weg en daarvoor komen nieuwe dingen in de plaats. Opvallend is dat veel oud-eilandbewoners later terugkeren, alleen niet meer als boer.

Boeren zijn vertrokken

De herinrichting is niet zonder slag of stoot gegaan. Het eiland had immers een agrarische bestemming. Toen Natuurmonumenten het aankocht voor natuurontwikkeling, waren er nog zes boeren actief, pachters die hier vaak al generaties lang met hun gezinnen hadden geboerd. Ze bewerkten vruchtbare landbouwgrond en leefden in een hechte gemeenschap.

Naast de boeren waren er nog enkele andere vaste bewoners en verspreid over het eiland stonden zo'n 15 vakantiewoningen. Afsproken werd dat voor deze natuurontwikkeling geen landbouwgrond zou worden onteigend. De herinrichting kon dus alleen doorgaan als de pachters vrijwillig zouden vertrekken.

"Het was geen eenvoudige zaak", vertelt Bert Verver. "De plannen gaven veel rumoer op het eiland. We kregen te maken met zes pachters van grote, goede bedrijven, die geen zin hadden om weg te gaan. Bovendien bleek dat de boeren van Fortis-Amev de toezegging hadden gekregen dat het eiland niet in verpachte staat zou worden verkocht, maar over die toezegging was Natuurmonumenten niets verteld. Het waren geen gemakkelijke onderhandelingen. Er is veel overleg nodig geweest om, in overleg met de Dienst Landelijk Gebied, vervangende bedrijven te zoeken. Mensen zullen pas vertrekken als ze daar beter van worden, dus je moet ook een goede vergoeding bieden voor niet-afgeschreven investeringen en voor verhuiskosten."

Handhaven van de landbouw was voor de natuurorganisaties geen serieuze optie. Drs. Roel Posthoorn van de Vereniging Natuurmonumenten die Tiengemeten beheert: "Met de aankoop van het eiland voor natuurontwikkeling waren miljoenen

Luchtfoto Tiengemeten ter hoogte van de instroomopening (foto: Dienst Landelijk Gebied).

aan gemeenschapsgeld gemoeid. Als je dan suikerbieten blijft verbouwen heeft dat weinig meerwaarde voor de natuur. Hier lagen nou juist unieke kansen voor terugkeer van zoetwatergetijdenatuur. Na de herinrichting komt een flink deel van het eiland onder water te staan. Dat valt niet te combineren met die intensieve, grootschalige akkerbouw." Ook overschakelen op agrarisch natuurbeheer was geen serieus alternatief. Bert Verver: "Dat kun je overal elders in Nederland ook doen, daarvoor hoef je zo'n eiland niet aan te kopen, dit was nu juist de plek om aan zoetwater-getijdenatuur te werken. En deze boeren voelden zelf ook weinig voor een toekomst als agrarisch natuurbeheerder."

Met vier boeren werd vrij snel overeenstemming bereikt, zij oogstten in de zomer van 1998 voor het laatst op Tiengemeten. Verver: "Vrijwillig vertrekken klinkt mooi, maar de boeren vroegen zich natuurlijk ook af welke toekomst ze nog op het eiland hadden, nu het bestemmingsplan eenmaal gewijzigd was en de inrichtingsplannen vorderden. Dan ga je je toch afvragen wat er met de infrastructuur en met de veerpont gebeurt en hoeveel last je straks zult krijgen van onkruidzaden, vogels enzovoorts.

Faciliteiten komen te vervallen. De boeren op Tiengemeten waren gewend elkaar te helpen en gebruikten sommige machines samen. Als collega's dan vertrekken, ga je toch je knopen tellen." De vijfde boer vertrok in 1999. Met het laatste, grootste bedrijf werd het langst onderhandeld. De bewoners van de Irene Hoeve aan de westkant van het eiland, verhuisden pas begin 2006 naar hun nieuwe bedrijf. Zij hadden veel moeite om afstand te nemen van de Irene Hoeve – het was een goed bedrijf en hun familie had generaties lang op het eiland gewoond.

Ook met de overige bewoners en vakantiebewoners werden afspraken gemaakt. Iedereen die wilde blijven, kon blijven, maar de bewoning werd geconcentreerd in drie kleine woonkernen, omringd door nieuwe kaden. De rest van het eiland kan zo nu en dan overstroomd. Gelukkig was de meeste bebouwing door de eeuwen heen al in deze drie kernen geconcentreerd, want daar zat men hoog en droog. Historische landschapselementen zoals het Noordpolderdijk, de Oude Polder met de dwarsdijk, en de Vliedberg zijn in oude glorie hersteld. Ook werd bij de planvorming snel duidelijk dat de Blanken Slikken en de Griendweipolder als bestaand natuurgebied behouden moesten blijven.

Realisatie

"We hebben ons best gedaan om zoveel mogelijk 'werk met werk' te maken", vertelt ing. Kees van der Vaart, de laatste jaren projectleider Tiengemeten van de Dienst Landelijk Gebied. "Zo hebben we nieuwe brede kreken gegraven op de plek waar de oude asfaltwegen moesten worden weggehaald. Daarbij zijn ook de oude bermsloten benut. Ontgravingen zijn uitgevoerd

dichtbij plekken waar grond nodig was voor de dijken. We zien het liefst een gesloten grondbalans. Het zou erg kostbaar worden om al die afgegraven grond van het eiland af te voeren. En het puin van de gesloopte gebouwen is weer gebruikt bij de aanleg van nieuwe wegen." Sommige verontreinigde locaties zijn gesaneerd. Bovendien krijgt Tiengemeten nu riolering – gezien de groeiende bezoekersstroom geen overbodige luxe.

Volgens de Stichting Historisch Boerderij Onderzoek bleken de boerderijen op het eiland ouder en waardevoller dan gedacht. Daarom zijn er nieuwe bestemmingen gezocht en meestal ook gevonden. De meeste boerderijen staan langs de noorddijk. Voor de veiligheid zijn nieuwe kaden aangelegd rond drie kleine woonkernen. De rest van het eiland zal zo nu en dan overstroomd.

Aan de Grote Haven, waar de pont afmeert, stonden drie markante boerderijcomplexen. De monumentale middenlangdeelschuur van de Marguérita Hoeve (1807) heeft volgens kenners een bijzondere draagconstructie. Hij is verbouwd tot informatiecentrum. Het vrijstaande woonhuis wordt een Rien Poortvliet Museum. Ook een arbeidershuis en een waterput behoren tot het complex. De bouwvallige schuur van de Louise Hoeve is gesloopt. De Hélène Hoeve komt in gebruik bij Natuurmonumenten en er komt een streekmuseum in. Bijzonder is het vrijstaande karnhuis, dat de boeren gezamenlijk gebruikten en waar een paard in de rosmolen liep.

Andere huizen en boerderijen worden verbouwd tot vakantiewoning volgens de formule 'Buitenleven' van Staatsbosbeheer. Ook de drie sluisjes worden gerestaureerd. Historisch interessant is ook de Karantijn,

aan de oostkant van het eiland, waar zeelieden uit verre landen tijdelijk in quarantaine zaten. De ongelukkigen die het niet overleefden, kwamen op de aangrenzende dodenakker terecht. De Susanna Hoeve, eveneens op de oostpunt, is verbouwd tot kampeerboerderij en in de Ida Hoeve komt een zorgboerderij. De bewoners gaan Natuurmonumenten helpen bij het beheer van het eiland. De zorgboerderij is een nieuwe 'economische drager' op Tiengemeten. Eén boerderij en arbeiderswoning aan de westkant van het eiland waren jonger en bouwkundig minder interessant. Zij liggen nu middenin het water en vervallen langzaam tot ruïnes waarin uilen en vleermuizen onderdak vinden.

Weemoed, Weelde en Wildernis

Het eiland is ingedeeld in drie sferen: Weemoed, Weelde en Wildernis. Wildernis is het ruigste deel, onder invloed van het getij. Weelde is de naam van het weidse, weelderige middengebied, een moerasachtige kom in de klei, die in najaar en winter volloopt bij heel hoog water en bij zware regenval. 's Zomers valt dit gebied geleidelijk droog. Het is naar verwachting bij tal van steltlopers in trek. Het Land van Weemoed ligt rond de Oude Polder, het oudste en meest oostelijke deel van het eiland. Hier ligt het accent op de grote cultuur-historische waarden. Natuurmonumenten gaat de oorspronkelijke akkertjes in de Oude Polder weer herstellen. Er komen kleine akkers van hooguit 1 gemet, dat is minder dan een halve hectare, op traditionele wijze bewerkt, met Zeeuwse trekpaarden. Hier proef je de sfeer van het platteland anno 1850, compleet met klaprozen en korenbloemen. Bewoners van de zorgboerderij kunnen hier aan de slag. De perceelindeling is afgestemd om de traditionele 'Zeeuwse tarweteelt', een historisch





Bijschriften bij de foto's moeten nog gemaakt worden (foto: naam fotograaf).

landbouwsysteem, dat vroeger op Tien-gemeten werd toegepast. Net als vroeger is weer een binnendijk rondom de Oude Polder gelegd en de oude dwarskade met bijhorende watergangen is hersteld.

Maaiveld is heilig

Een belangrijke overwegingsfactor bij het inrichtingsplan was de hoogteligging van Tiengemeten. Posthoorn: "Kort na aankoop was het idee: Dat eiland is niet voor niets bedijkt. Als we een gat in de dijk maken, stroomt het eiland bij vloed vanzelf onder en dan ontstaat estuariene natuur. Maar het eiland was juist langs natuurlijke weg zo hoog opgeslibd dat men het kon gaan bedijken." De afwatering werd geregeld met klepduikers die in de vroegere getijdsituatie bij laagwater vrij loosden op het buitenwater. Posthoorn: "Uitgangspunt van veel ecologie is: 'Maaiveld is heilig'. In het maaiveld ligt immers veel van de geschiedenis van het landschap besloten; bij aanleg van zogenoemde 'bulldozernatuur' gaan dergelijke waarden verloren. Als men op Tiengemeten echter alleen de kade zou doorsteken en verder de natuur zijn gang zou laten gaan, zouden grote oppervlakten bijna het hele jaar droogstaan, vol ruigte en brandnetels. Vandaar het plan voor 'Weelde', de vernatting van het lage middengedeelte. Het landschap is nu zo vergraven dat de getijverschillen zoals die zich door de seizoenen heen voordoen, maximaal worden benut. De structuur van het eiland is zoveel mogelijk intact gelaten. Het beheer is een belangrijke sturende factor. Door het inzetten van grazers veranderen riet en ruigte deels in grazige vegetaties. En hoe meer grazers, hoe graziger op den duur het terrein."

Eén instroomopening

Besloten werd om maar één gat in de dijk te maken. Elk getij zal zo'n 100 tot 200.000 kubieke meter water in- en uitstromen en bij springtij kan dat zelfs wel een tot twee miljoen kuub zijn. Daardoor wordt ondanks het beperkte getijverschil in

het Haringvliet toch een behoorlijk grote stromingsdynamiek verwacht. In dit dynamische milieu zullen slik- en biezenvelden tot ontwikkeling kunnen komen. Per etmaal bedraagt het getijverschil maar 30 centimeter, maar over een week bezien is het verschil, afhankelijk van weer en wind, al een flink stuk groter en over het hele jaar heen bezien kan het peilverschil bijna twee meter bedragen. Daar is de inrichting van het gebied op afgestemd. Hoe hoog het water komt te staan is afhankelijk van het samenspel tussen het tij op de Noordzee en het peil van de rivierafvoeren. Bij stormachtig weer wordt er bij de Haringvlietsluizen niet gespuid, hetgeen leidt tot hogere waterstanden op het Spui, in de Noord en in het Haringvliet. Het laagste laagwater op Tiengemeten, bij eb in combinatie met harde oostenwind en lage rivierafvoeren, bevindt zich rondom NAP. In de winter van 2006-'07 was de hoogste waterstand maar liefst 1.65 meter boven NAP. Dan loopt ook het haventerrein onder water.

Om de dijk door te steken bleek de locatie van de historische dijkdoorbraak uit 1953 het meest geschikt. Op deze plek is het Haringvliet heel breed, er zijn geen buitendijkse gronden en de dijk ligt direct aan het water. Hier is de golfdynamiek het grootst. Binnendijks lagen geen belangrijke natuurwaarden die bij de doorbraak verloren zouden kunnen gaan. Voor de zeldzame, beschermde Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) die tussen de basaltblokken op de plek van de vroegere dijkdoorbraak bleek te groeien is een speciale bekisting gemaakt en vervolgens zijn de planten met succes naar een nieuwe groeiplek verplaatst.

Van brak naar zoet

Sinds de aanleg van de Haringvlietsluizen is de natuur in de zuidwestelijke delta enorm veranderd. Het getijverschil is sterk afgenomen en geleidelijke overgangen van zoet naar zout water zijn geheel verdwenen. Vroeger lag Tiengemeten in de brakwaterzone. Er groeiden brakwaterplanten, die zout water verdragen, zoals Echt lepelblad (*Cochlearia officinalis*) en Echte heemst

(*Althaea officinalis*). In de Griendweipolder zijn nog relictten van deze zoutwatervegetatie te vinden. Ook was er buitendijks een fraaie natuurlijke overgang van onbegroeide slikken naar een iets hoger gelegen en dus maar kort droogvallende biezenzone en vervolgens de riet- en ruigtezone. In de vegetatiepatronen herkende je de hoogtelijnen in het landschap. Tegenwoordig komen veel van de plantensoorten hier of daar nog wel voor, maar in veel smallere zones. Vooral van de biezen gordel langs de laagwaterlijn is weinig over.

Ook speelt mee dat het beheer van het landschap door de jaren heen sterk veranderd is. Riet wordt niet meer gesneden. De vroegere vitale rietvegetaties zijn verruigd.

"Het is niet de bedoeling om op Tiengemeten nu weer een sfeer van 'terug naar vroeger' te creëren", zegt Roel Posthoorn. "Geschiedenis was een belangrijke bron van kennis en inspiratie voor ons inrichtingsplan, maar het wordt nooit meer zoals het was, dat schreven we met hoofdletters voorop."

Er zijn vier belangrijke redenen waarom het nooit meer zo zal worden als vroeger. Om te beginnen is het getijregime totaal veranderd. Ook de zoutinvloed is verdwenen, en zelfs als de Haringvlietsluizen weer opengaan zal de brakwaterzone niet meer tot Tiengemeten reiken, maar ten westen van het Spuimondgebied blijven. Bovendien is het beheer veranderd, er wordt geen riet meer gesneden. En in de vierde plaats is de graasdruk door planten-etende watervogels vergeleken met de jaren zestig en zeventig sterk toegenomen. Meerkoeten, eenden, ganzen en zwanen houden soorten als riet, biezen en lisdodden zo kort mogelijk. Een exotische en veel voorkomende nieuwkomer als de Late guldenroede valt echter nog niet bij de watervogels in de smaak.

Het landschap nu en straks

"Het gaat nog even duren – de eerste planten beginnen net te kiemen", zegt Roel Posthoorn. "De basisinrichting ziet er in elk geval fantastisch uit. Er zal een fraaie zone-

ring in het landschap ontstaan. Op de laagste plekken komen kale slikken en biezenvelden, die maar kort droogvallen. Iets hoger verschijnen uitgestrekte rietvelden met lisdodde en spindotters. We hebben een uitgebreid monitoringprogramma opgesteld.”

De natuur blijft nog minstens 50 jaar in beweging, voorspelt prof.dr.ir. Ies Zonneveld, adviseur voor de inrichting van Tiengemeten en groot kenner van de Biesbosch en andere zoetwatergetijdengebieden. “Vanaf de eerste dag is het proces razend interessant. Zoetwatergetijdenatuur is zo bijzonder, zo zeldzaam. Wie weet wordt Tiengemeten net zo boeiend als de Biesbosch vroeger, vooral als die Haringvlietsluizen weer open gaan!” Zonneveld ziet dat liever vandaag dan morgen gebeuren. “Voor het ontstaan van uitgestrekte biezenvelden ligt het eiland te hoog, maar riet en ruigte komen er vanzelf. Tiengemeten wordt een onmisbare schakel in een reeks oer-Hollandse deltanatuurgebieden, van de zilte buitendijkse schorren bij de Kwade Hoek via de brakke gorzen van de Scheelhoek en de vloedbossen van de



Bijschriften bij de foto's moeten nog gemaakt worden (foto: naam fotograaf).

Rhoonse grienden tot aan de zoetwatergetijmoerassen van de Biesbosch.”

De herinrichting maakt Tiengemeten ook veel aantrekkelijker als paaiplaats voor vissen, en na de opening van de Haringvlietsluizen, vooral ook voor trekvis.

Ook steeds meer bezoekers trekken naar het eiland. Natuurmonumenten verwacht dat straks zo'n 30 tot 40.000 mensen per jaar het 'eilandgevoel' komen opsnuiven. Naar de komst van Bevers en Roerdompen wordt hoopvol uitgekeken.

Summary

Wistfulness, Wealth and Wilderness

The island of Tiengemeten has been given back to nature. Six farmers have been re-allocated to the mainland and 700 hectares of agricultural land have been turned into a nature reserve. Tiengemeten has been designated

as an area for tidal flora and fauna, with plenty opportunities for recreation. Picturesque old farmhouses and other buildings have been restored in order to keep the memories of the old days alive.

Most of the island will change in a true 'Wilderness'. New creeks have been dug and in the large surrounding outer dyke an opening has been created in order to let the tidal water in. Scottish Highland cattle and horses are roaming the wilderness, thus creating a more diverse vegetation. The middle part of the island, named 'Wealth', will turn into one large, open stretch of water in winter. Thousands of geese, wigeons and other types of duck will be resting here. In the eastern part, named 'Wistfulness', the atmosphere of the 1850's countryside will revive. Old fashioned wheat growing practices will create a valuable biotope for native arable herbs and forgotten farmland flowers and for rare farmland and meadow birds. The island of Tiengemeten is part of the European Natura 2000 Network. It hosts some of Europe's most threatened species and habitats.

Het eiland Tiengemeten met de drie natuurlandschappen:

Weemoed (cultuurlandschap), Weelde (moerasnatuur) en Wildernis (ruige natuur).

Ir. M.Y. de Boo-Spaargaren

Frederik Hendrikstraat 23, 2665 CJ Bleiswijk

e-mail: marion@de-boo.nl

